Nederlands
Kwaliteitsinstituut
Dyslexie

NKD

Presentatie: Sonja Karman – Klinkerlezen Plus
4 november 2020

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Klinkerlezen Plus

Een andere kijk op hardnekkig spellend (of radend) lezen

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Even voorstellen…

- Sonja Karman
- Logopedist, orthopedagoog en gz-psycholoog
- Stichting Taalhulp sinds 1992
- Dyslexie: diagnostiek en behandeling bij kinderen, jongeren en volwassenen
- Nascholingscursussen dyslexie voor logopedisten (HU)
- Ontwikkeling behandelmethode Engelse spelling

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

…en wie zijn jullie?

POLL

A. Ik werk met de F&L-methode®
B. Ik werk met Taal in Blokjes
C. Ik werk met een andere methode met kleuren of symbolen voor de soorten klanken
D. Ik werk met een andere methode
E. Ik ben geen behandelaar

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Opbouw

- Inleiding: focus op de klinker
- Spellend lezen in ondersteuningsniveau 1, 2, 3 en 4
- Casus Leonie
- Uitstapje: Hoe werkt decoderen eigenlijk?
- Klinkerlezen Plus
    - Wat is het?
    - Waarom werkt het?
    - Hoe werkt het?

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Focus op de klinker

- De klinker heeft een belangrijke rol in het woord.
- Het markeren van de klinker maakt de woordstructuur zichtbaar.

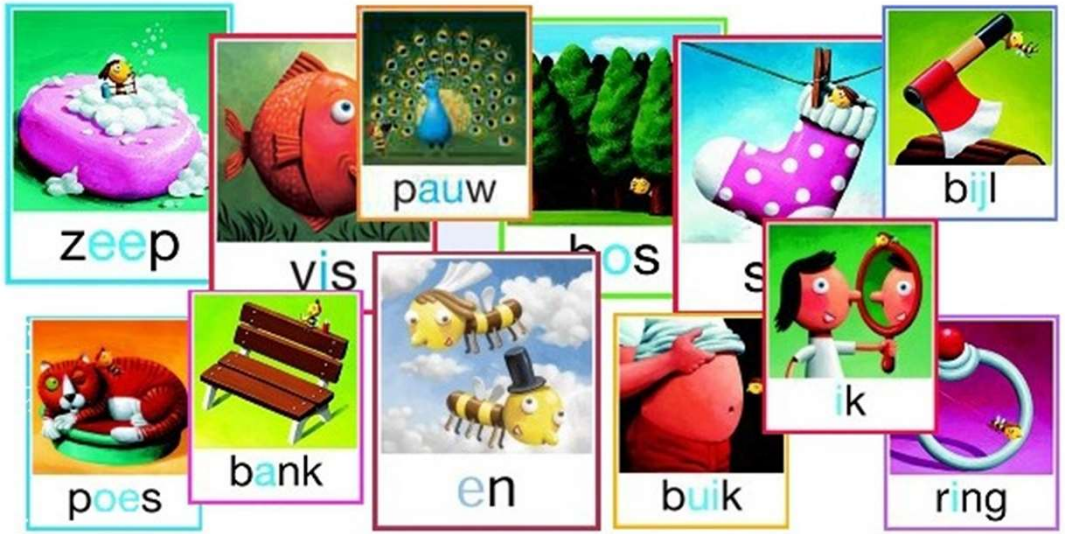

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Hoe leer je kinderen wat een klinker is?

- Een bakker heet een bakker omdat hij heel goed kan ….
- Een klinker heet een klinker omdat hij heel goed kan ….

  (Een medeklinker klinkt alleen maar mee.)

- Als je de medeklinkers van het alfabet wilt uitspreken, heb je steeds een klinker nodig: **e**n, k**aa**, d**ee**, enz.
- Als je mij wilt roepen, heb je twee keer een klinker nodig:

  S**o**n-j**a**

Hoe zit dat met andere namen?

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Belangrijk principe van de Nederlandse taal:

- Elk woord heeft een klinker nodig. Anders kun je het woord niet hardop uitspreken.
- Elke lettergreep (klankgroep) heeft een klinker nodig. Anders kun je de klankgroep niet hardop uitspreken.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

De klinker markeert de klankgroep/lettergreep:
je kunt al lezend van klinker naar klinker springen.

lievelingsdier

Taal in Blokjes en F&L-methode®:

K ij k , d aa r i s ee n d o l f ij n . D a t i s m ij n

l ie v e l i ng s d ie r .

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Kijk, daar is een dolfijn. Dat is mijn lievelingsdier.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Spellend lezen

- Sommige kinderen hebben moeite met de klanksynthese bij het lezen. Geïsoleerd oefenen met de klanksynthese helpt meestal niet voldoende.

  Wat helpt vaak wel?

- Ondersteuningsniveau 1:
  - Letter-klankkoppelingen oefenen
  - Zingend lezen / zoemend lezen: mmmaaaannn

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Wat als zingend lezen niet lukt? (ondersteuningsniveau 2 en 3)

- Meer en vaker oefenen met letter-klankkoppelingen
- Zelfvertrouwen, iets anders durven proberen
- Spanning verminderen
- Connectrijtjes, delen van het woord herkennen
- Koorlezen, herhaald lezen
- Gebruik maken van plaatjes en van de context
- Meer tips voor aanpak op school:

https://www.onderwijsmaakjesamen.nl/downloads/technische_leesproblemen.pdf

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Wat als de ondersteuning niet effectief is?

- Bij sommige kinderen is het spellend lezen bijzonder ‘hardnekkig’. Zij komen niet tot de adequate elementaire leeshandeling.
- Bij deze kinderen kunnen twee dingen gebeuren:

    1. Zij blijven (deels) spellend lezen, al dan niet stiekem
    2. Zij nemen hun toevlucht tot radend lezen

(of een combinatie daarvan).

Nederlands
Kwaliteitsinstituut
Dyslexie
NKD

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Zorgniveau 4

Een deel van deze kinderen gaat (terecht) de dyslexiezorg in. Wat gebeurt daar om het lezen te verbeteren?

- individuele behandeling op maat
- intensieve training van letter-klankkoppelingen
- gestructureerde, computerondersteunde modules
- vaste opbouw van woordtypes
- (meer) aandacht voor woordstructuur, o.a. klankgroepen en klinkers

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Casus Leonie

- Groep 4
- Ernstige dyslexie
- In behandeling bij Stichting Taalhulp met de F&L-methode sinds oktober

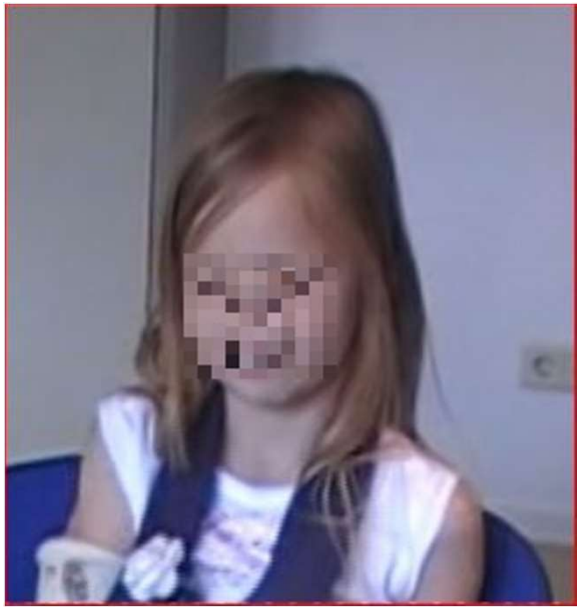

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Technisch lezen

- Hardnekkig leesprobleem: hulp op school (ondersteuningsniveau 2 en 3) heeft onvoldoende effect gehad.
- Intensieve behandeling (niveau 4) heeft in het eerste halfjaar onvoldoende effect. Leonie blijft ‘hardnekkig’ spellend lezen.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Treatment resistor?

- Periode: november tot mei groep 4
- Hertest: spelling gaat redelijk vooruit, lezen maar weinig.
- Niveau woordlezen én tekstlezen: eerste helft groep 3.
- Leonie begint de moed te verliezen.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Beschermende factoren

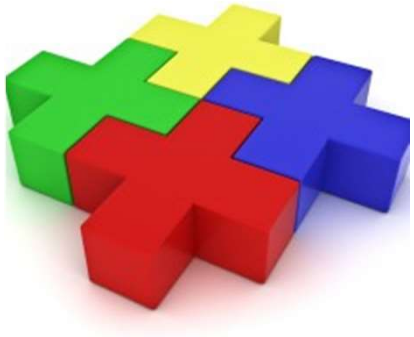

- Intelligentie boven gemiddeld.
- Leonie is gemotiveerd voor de behandeling.
- Moeder is erg positief
- Thuis wordt goed geoefend.
- Leonie is een volhouder!
- Leonie vindt lezen meestal leuk.

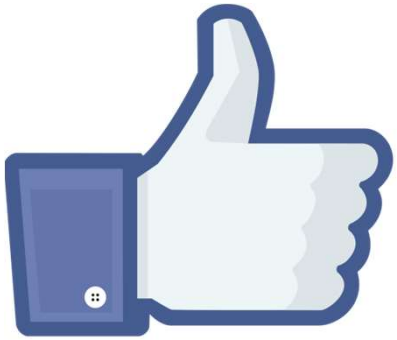

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Leonie wil niet gefilmd worden…
Hoe leest Leonie?

naam	peer	muren
liep	boor	slapen
dop		

- Idee: checken of Leonie de adequate leeshandeling wél kan uitvoeren als het niet duidelijk om woorden gaat.

mmmmmmmmmooooooooooooommmmmmmmieieieieieieieieiemmmmmmmm

lllllllllllllllllaaaaaaaaaaaaasssssssssssseeeeeeeeeennnnnnnnnnooooooooo

ffffffffffffffieieieieieieiezzzzzzzzzzzzaaaaaaaaaaaaaajjjjjjjjjjjjjjjjjeueueut

aaaaaaaaammmmmmmsssssssssssaaaaaaaaaaavvvvvvvvvvveeeeeeeeeem

sssssssssslllllllllllllllaaaaaaaaaap zzzzzzzzzzwwwwwwwwaaaaaaaaan

vvvvvvvvvvlllllllllllllllloeoeoeoeoeoer sssssssssnnnnnnnnnooooooooot

Toetsblad A Klinkerlezen Plus, © Sonja Karman 2016

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Wat gebeurde er?

Leonie las:

mmmmm-ooooooooommmmm-ieieieieieiem

lllllllllllll-aaaaaaaaassssssssss-eeeeeeeeeennn

enz.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Wat is hier aan de hand?

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

maan

m-aa-n

mmm-aaaannn

mmmaaaannn

maan!

Weten we eigenlijk wel precies wat er in de hersenen gebeurt tijdens het decoderen?

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

“How are you”

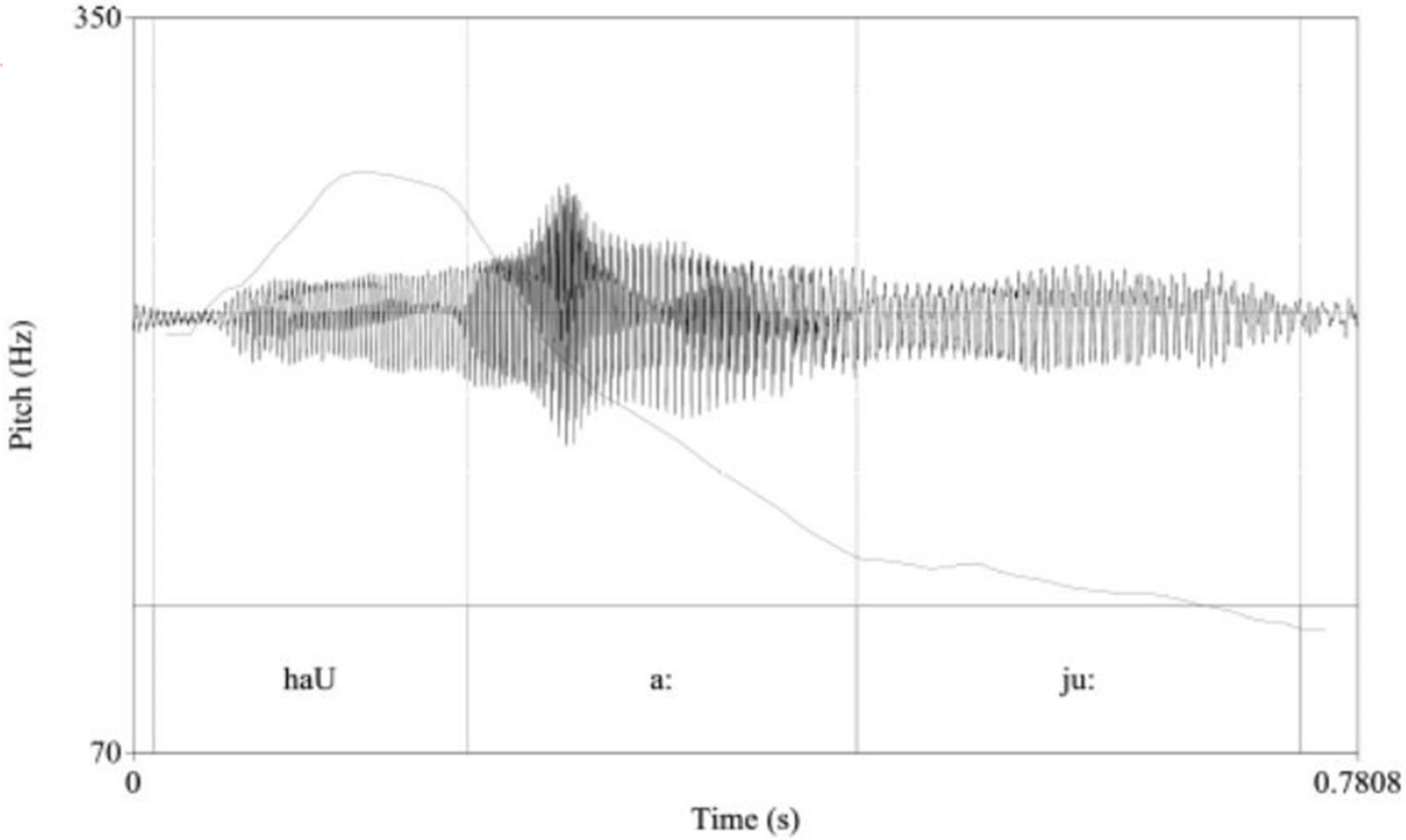

Eigenlijk bestaat een woord helemaal niet uit fonemen of klanken. Een woord (of zin) is een continue klankstroom. Als je die in stukjes knipt, krijg je geen herkenbare klanken of fonemen.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Wat weten we wel? – fonologische zwakte

- Bij het decoderen spelen fonologische processen een belangrijke rol.
- Bij dyslectische lezers is de fonologische verwerking vaak zwak, óók in de bovenbouw.

- Frans onderzoek, 2016
- Pierre Cormier, Stacy Corbin & Jonathan Cormier
- Université de Moncton
- Kinderen uit groep 5 en 7

Figure 1 illustrates the average percent correct by each group of children on some of the characteristics of phonemic deletion. Dyslexics scored lower than comparison children on every characteristic, *Pillai's trace* = 0,84, *F* (20, 35) = 9,37, *p* < ,001, all separate F's (1, 54) > 11,00, *p* < ,001.

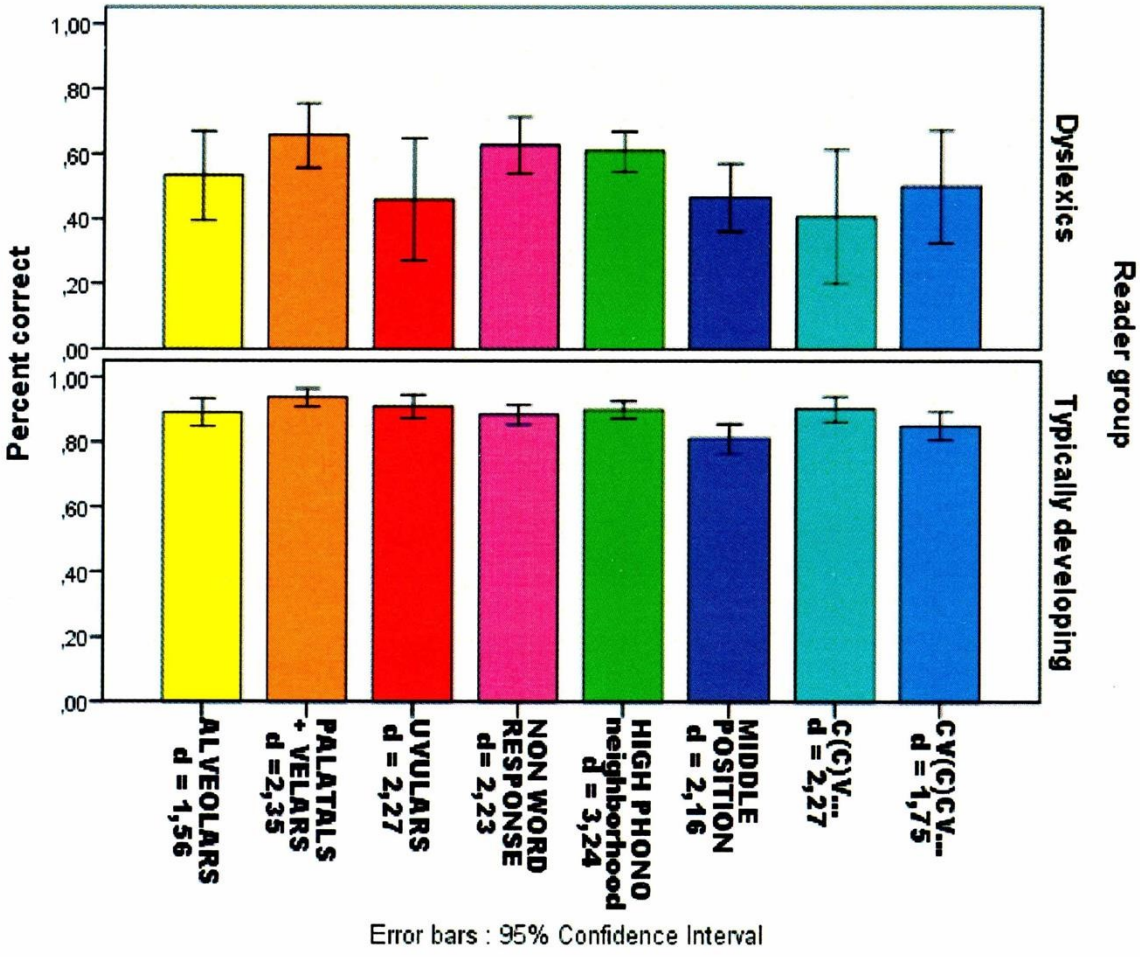

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Wat weten we wèl? – spraakklanken

- Alle spraakklanken beïnvloeden elkaar.
- Van alle spraakklanken (fonemen) bestaan daarom haast oneindig veel varianten (allofonen).
- Kinderen met een risico op dyslexie (en fonologische zwakte) hebben daar moeite mee.

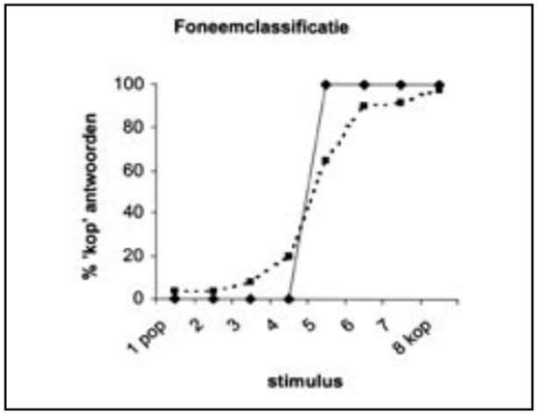

Figuur 3. Een gestileerde weergave van categorische spraakperceptie (doorgetrokken curve) van gemiddeld lezende luisteraars plus een gestileerde weergave van categorische perceptie van volwassenen en kinderen met dyslexie (onderbroken lijn).

Figuur: Ellen Gerrits, Spraak- en taalpathologie, 2004

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Decoderen in een alfabetische taal

- Om kinderen te leren lezen, moeten we ze meenemen in de illusie dat woorden uit losse klanken bestaan en dat onze taal zo'n veertig klanken heeft, die je kunt weergeven met letters of lettercombinaties.
- De letter-klankkoppeling én de elementaire leeshandeling berusten dus op een illusie, een vereenvoudiging die nodig is om te leren lezen in een alfabetisch systeem.
- De meeste kinderen gaan hier moeiteloos in mee en maken de stap van spellend lezen naar de adequate leeshandeling ('woordherkenning'). Dit is een vorm van impliciet leren.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

maan

m-aa-n

mmm-aaaannn

mmmaaaannn

maan!

Misschien zijn bij Leonie de allofonen het probleem!

mmm-ier	lll-oes
mmm-uur	lll-ees
mmm-aar	lll-as
mmm-oer	lll-ies

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

- Misschien moeten we kinderen met ernstige dyslexie wel veel eerder expliciet vertellen wat er aan de hand is en wat we precies van ze verwachten.

Nederlands
Kwaliteitsinstituut
Dyslexie
NKD

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Klinkerlezen Plus - doelgroep

1. Kinderen en jongeren die sterk spellend of radend lezen
2. en die in betekenisloze klankreeksen de medeklinker niet goed kunnen ‘vastmaken’ aan de klinker.

mmmmmmmmmooooooooooooommmmmmmmieieieieieieieieiemmmmmmmm

lllllllllllllllllaaaaaaaaaaaaasssssssssssseeeeeeeeeennnnnnnnnnooooooooo

fffffffffffffffieieieieieieiezzzzzzzzzzzzaaaaaaaaaaaaaajjjjjjjjjjjjjjjjeueueut

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Klinkerlezen Plus - opbouw

- Stap 1: uitleg!!!

Sla deze stap nooit over!

Zorg dat niet alleen jij, maar ook het kind beseft wat er aan de hand is. Maak het expliciet. Dit is essentieel voor het effect van Klinkerlezen Plus.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Uitleg 1

- Er is niet maar één klank die bij de letter l hoort, maar er zijn heel versies van de l.
- Als je llllaaaa zegt, gebruik je de llll die bij de aa past. Daarvoor moet je je mond opendoen, kijk maar, aaaa.
- Als je llllaaaa zegt, doe je je mond al open terwijl je nog met de lll bezig bent, kijk maar, llllaaaa.

- Bij llllie moet je je mond breed maken terwijl je de lll zegt, zie je?

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Uitleg 2

Mmmoo:

- Eerst kijk je waar de klinker is en die zeg je alvast hardop.
- Je zet de klinker zo alvast klaar in je mond, je mond is een rondje, kijk maar, oo. Nu zeg je de ‘ronde’ mmm die daarbij past.
- Probeer het maar, je kunt de klanken nu wel aan elkaar plakken: oo, mmmooo (indien nodig voordoen).

Mmmie:

- Nu zet je de ie klaar in je mond (brede mond) en je zegt de ‘brede’ mmm die daarbij past: ie, mmmie.

mmmmmmmmmooooooooooooommmmmmmmieieieieieieieieemmmmmmmm

lllllllllllllllllaaaaaaaaaaaaasssssssssssseeeeeeeeeennnnnnnnnnooooooooo

ffffffffffffffieieieieieieiezzzzzzzzzzzzaaaaaaaaaaaaaajjjjjjjjjjjjjjjjeueueut

aaaaaaaaammmmmmmsssssssssssaaaaaaaaaaavvvvvvvvvvveeeeeeeeem

sssssssssslllllllllllllllaaaaaaaaaap zzzzzzzzzzwwwwwwwwaaaaaaaaan

vvvvvvvvvvlllllllllllllloeoeoeoeoeoer sssssssssnnnnnnnnnoooooooot

Toetsblad A Klinkerlezen Plus, © Sonja Karman 2016

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Klinkerlezen Plus - opbouw

- Stap 2: Het ervaren van de adequate leeshandeling (filmpje)

  2a. Klinkerlezen met hulp: moe → helper zegt oe → mmmoe

  2b. Klinkerlezen zonder hulp: moe → kind zegt oe → mmmoe

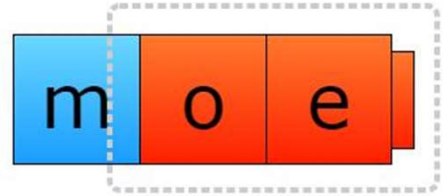

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Klinkerlezen Plus - opbouw

- Stap 3: vooruit lezen tot en met de klinker (1, 2 of 3 letters)

3a. **m**an → à → mmman (nasalen, fricatieven enz.)

3b. **d**aar → aa → ..daar (plosieven)

3c. **st**oep → oe → ssstoep (consonantclusters)

→ Toepassen in woorden en in tekst

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Klinkerlezen Plus - opbouw

- Stap 4: vooruit lezen voorbij de klinker (3, 4 of 5 letters)

koor kook kool

speer speet speel

scheur scheut

→ Toepassen in woorden en in tekst

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Klinkerlezen Plus - opbouw

- Stap 5: vooruit lezen voorbij de klinker (3, 4, 5 of meer letters)

m**a**n**e**n m**a**n**d**en

m**a**n**n**en sp**e**l**l**en

sch**o**r**t**en sp**e**l**e**n

sch**o**t**t**en sch**o**t**t**en

→ Toepassen in woorden, onzinwoorden en tekst

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Voorbeeld van oefenen op woordniveau: memory met minimale paren (ader en adder vormen een paar)

ader	adder	bomen
bommen	beken	bekken
juten	jutten	gapen
gappen	penen	pennen

Memory 1 bij Klinkerlezen Plus, © Sonja Karman 2016

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

‘Vooruit kijken’ oefenen met onzinwoorden

m**o**k**k**en v**a**n**t**er
b**o**p**p**el z**a**r**a**m**m**o
Kl**u**n**n**ez**u**n**n**e

- 1 medeklinker erachter: lange klinker
- 2 of meer medeklinkers erachter: korte klinker.

➡ Het doel is inzicht, zodat het lezen van echte woorden beter gaat.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Tekstniveau:

- klinkers markeren als tussenstap, al dan niet in kleur;
- eventueel helpen bij moeilijke woorden;
- aandacht voor prosodie;
- aandacht voor begrip en leesplezier;
- besteed geen aandacht aan tempo vóór de adequate leeshandeling is geautomatiseerd, anders bestaat het gevaar van radend lezen.

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Oh ja, hoe ging het verder met Leonie?

- Leest nog steeds langzaam, maar bijna nooit meer spellend.
- Percentage spellend gelezen woorden:

  100% → ca. 1 %
- Is klaar met de dyslexiebehandeling.
- Vindt lezen nu nog leuker!

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

- Inmiddels meer dan twintig kinderen bij Stichting Taalhulp waarbij dezelfde aanpak effect heeft!
- Niet alleen bij spellend, maar ook bij hardnekkig radend lezen.
- De oudste zat bij aanvang behandeling al in de brugklas!

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

Nader onderzoek

- Het zou mooi zijn als we dit fenomeen nader kunnen onderzoeken in een random control study.

- Ondersteuningsniveau 1, 2, 3?

  Zou Klinkerlezen Plus ook preventief kunnen werken, vóór er sprake is van hardnekkige leesproblemen?

Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie NKD

www.klinkerlezenplus.nl

Nederlands
Kwaliteitsinstituut
Dyslexie
NKD

Nederlands
Kwaliteitsinstituut
Dyslexie

NKD

Dank voor uw aandacht

www.nkd.nl